

Јелена Фемић-Касапис

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Термин ὑπόστασις [hypóstasis] у јелинској писаној баштини (I део)

Парадигматске потврде значења термина у јелинској философији

Abstract: Овај рад прилаже парадигматска значења термина ὑπόστασις на његовом прелазу из ненаучне употребе у јелински философски појмовник, приказује уобличење философског лика термина, до којег је дошло на самом крају дохришћанске ере, и пружа његова семантичка и појмовна омеђења у научној употреби, као и у два примера његове ненаучне потврде. Збирни философско-семантички лик речи ὑπόστασις, који израња из разматраних пример-потврда, гласи *οσῳвареносῳ ἰοσῳοјања*.

Key words: ὑπόστασις, ослонац, утемељење, (само)уздање, стварно постојање, реални основ, оствареност, оствареност постојања, οὐσία.

Чињеница да су се дохришћански јелински мислиоци — неуморно се бавећи и питањима природе, суштине, бића и постојања — трудили да опишу реалност света, сигурно не представља никакву новину. Новину не представља ни то што су на основу посматрања света и његових вишеструких израза — рекли бисмо, природиним путем — уобличавали и одређивали стварност у којој су се налазили. Пажљиво бирајући из свог матерњег речничког корпуса речи — наиме, како ће и Аристотел у једном тренутку рећи, саме (јелинске) речи су (унеколико већ) одређење појма који саопштавају¹ — прегнантно су их потом обрађивали, наднети над њиховим богатим, готово парадигматским, семантичким садржајем. Тако су речи поступно задобијале своје изражајније обресе и контуре, своје философске ликове, те постајале појмови. И то је оно што је до нас доспело у виду техничких термина. Ти појмови и ти термини током историје су постали неодвојиви садржај философског појмовника. Један од њих била је и реч ὑπόστασις.

Термин ὑπόστασις забележио је свакако и не мали број значења у ненаучном и дофилософском домену. У овом раду приказаћемо два таква значења која се односе на „живу“ природу, наиме човека, за разлику од значења у којима се реч односила на „мртву“ природу — ствари, предмете, апстрактуме. Те две употребе именице етимолошки се наслањају на два појмовно блиска

¹ „Ὁ λόγος ὀρισμός“, у: Аристотел, *Metaphysica*, 1017b 10–11.

значења која је реализовао глагол *ὑφίσταμαι*, од којег она и потиче: 'преузети на себе'² и 'одећати'³.

'ὑπόστασις као 'ослонац, утемељење' > 'уздање'

Историчар Полибије из II века пре Христа, у четвртој књизи своје *Историје*, описујући зачетак рата између становника острва Родоса и Бизанта, каже:

Οἱ δὲ Βυζάντιοι πρὸς τε τὸν Ἀχαιοὺν ἔπεμπον, ἀξιοῦντες βοηθεῖν, ἐπὶ τε τὸν Τιβοίτην ἐξαπέστελλον τοὺς ἄξοντας αὐτὸν ἐκ τῆς Μακεδονίας· ἐδόκει γὰρ οὐχ ἦττον ἢ Βιθυνῶν ἀρχὴ Τιβοίτη καθήκειν ἢ Προυσία διὰ τὸ πατρὸς ἀδελφὸν αὐτὸν ὑπάρχειν τῷ Προυσία· οἱ δὲ Ῥόδιοι θεωροῦντες τὴν τῶν Βυζαντίων *ὑπόστασιν* πραγματικῶς διενοήθησαν πρὸς τὸ καθικέσθαι τῆς προθέσεως. ὁρῶντες γὰρ τὸ συνέχον τοῖς Βυζαντίοις τῆς ὑπομονῆς τοῦ πολέμου κείμενον ἐν ταῖς κατὰ τὸν Ἀχαιοὺν *ἐλπίσι*...⁴

(А Византинци послаше по Ахеја, тражећи да им помогне, а по Тибета одаслаше оружану пратњу, која је имала да га доведе из Македоније. Наиме, чинило се да је Тибету припадало управљање Витинијом једнако колико и Прусији, зато што му је Тибет дио брата од стрица. А Рођани, гледајући на чему се ослања *уздање* Византинаца, и те како добро су осмислили како да постигну своје намере. Наиме, гледајући како се Византинци у свом истрајавању на рату понајвише ослањају у своја *надања* на Ахеја...)

У енглеском преводу *ὑπόστασις* као 'ослонац уздања', што уједно представља и синоним још једне употребљене речи (*ἐλπίς* 'нада'), гласи: „But seeing the *confident spirit* of the Byzantines, the Rhodians adopted an exceedingly able plan... They perceived that the resolution of the Byzantines in venturing on the war rested mainly on their *hopes* of the support of Achaeus...“⁵

Византинци верују да ће Ахејева помоћ у рату против Рођана бити од пресудног значаја за њихову победу. Стога су решили да своју „наду“, „поверење“, тј. „уздање“ у повољан по њих исход рата, положи у овог ратника, да се ослоне на њега. Ахеј је *ὑπόστασις* Византинаца, сигуран *ослонац* на којем они заснивају своју увереност у надмоћ над непријатељем. Ова употреба термина такође је лепо испратила етимологију речи, која гласи 'оно што је стављено испод', 'чиме је нешто подупрто', 'на шта се нешто ослања', с преносом значења на „живу“ природу, људску личност.

'ὑπόστασις као 'самопоуздање; одлучност, решеност'

На ово значење наилазимо код истог писца, на месту где се описује потресна смрт младог римског ратника Хорација ради одбране Рима. Садржај казиване радње до наведеног одељка гласи: непријатељ се сасвим примачао граду; Хорације, иако се одмерава са двојицом на мосту преко Тибра пред

² Хомер, *Илијада*, XXI 273, etc.

³ Хомер, *Илијада*, XV 75; са објектом *ὑπόσχεσιν* у: II 286; *Одисеја*, X 483, etc.

⁴ Полибије, *Historiae*, IV 50. 10.

⁵ Evelyn S. Shuckburgh, *Polybius: Histories IV*, London Macmillan, 1889.

самим Римом, у магновењу довикује својим друговима да одступе и исти тај мост сруше, не би ли се спасао град:

Τῶν δὲ πειθαρχησάντων, ἕως μὲν οὗτοι διέσπων, ὑπέμενε τραυμάτων πλήθος ἀναδεχόμενος καὶ διακατέσχε τὴν ἐπιφορὰν τῶν ἐχθρῶν, οὐχ οὕτως τὴν δύναμιν ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ τόλμαν καταπεληγμένων τῶν ὑπεναντίων.⁶

(А пошто их је убедио, док су они рушили [мост], иако задобивши ранâ тушта и тма, издржавао је, на тај начин задржавајући напредовање непријатеља, које није толико претрашила његова снага колико *решеносїи* и смелост.)

У енглеском преводу читамо: „While they were employed in this work, Noratius, covered over with wounds, still maintained the post, and stopped the progress of the enemy; who were struck with his *firmness* and intrepid courage, even more than with the strength of his resistance.“⁷

Овде се ὑπόστασις јавља у значењу ’решености’, ’одлучности’. С обзиром на то да нам овај одељак приповеда о једном крајње фаталном току и исходу препричане ситуације, можда вреди изрећи неколико речи о *σῆεῖν* ове решености, размишљање које би евентуално могло прозирније објаснити Полибијево опредељење за реч ὑπόστασις. Приказ ситуације наводи нас на мишљење да у овом догађају није реч о (простом) доношењу одлуке неочекиване за непријатеља у датом тренутку која изненађује непријатеља. Претходни Полибијев пасус описује величанствене погребне процесиије, које су могли заслужити само истакнути грађани Рима и ратници часно пали за слободу града — да би уследио пример с Хорацијем. Једнако познат је васпитачки дух у којем су млади Римљани били одгајани: слава вечнога града представљала је императив и идеал сваког младог срцем оданог римског борца. Ако је следити задати културно-педагошки миље, Хорације се правилно влада по том обрасцу, те у том смислу природно *решава* да својом вољом погине. Ако се оно што је писац хтео рећи заокружује оваквим размишљањем, једнако добро уместо речи ὑπόστασις долазиле би речи κρίσις или διάγνωσις⁸ — учесталије, заступљеније и ближе јелинском свакодневном говору, нарочито за овакав концепт. Овде можда разлика у степену *решеносїи* може бити од помоћи. Склони смо размишљању да се Хорацијева решеност не тиче очекиваног понашања римског војника на основу задатих културно-васпитних образаца,⁹ већ решености која проистиче из слободног избора његове личности, из личног приступа животним ситуацијама, личне вере у исправност потеза које има да повуче. Овде је могло доћи до преклапања његових сопствених назора са императивима његове епохе. Ако оваква претпоставка може да стоји, тада је своје место могао наћи и наш термин, прикладније од два поменута, док би помак у значењу ’уздање’ > ’самопоуздање, решеност’

⁶ Полибије, *Historiae*, VI 55. 2.

⁷ Oliver J. Thatcher, *Polybius: Histories VI*, Milwaukee, 1907.

⁸ Овом низу не бисмо придружили реч διάγνωσις, иако има једнако значење „решења“, „одлуке“, зато што је забележена само код Тукидида, у оквиру судске праксе (в. SENC, s. v.).

⁹ Можда би било сувишно, ако не неумесно, разматрати питање да ли је уопште имао времена да срачуна шта би за њега било боље у коначном исходу ствари.

био условљен личним намерењем, сопственим избором начина постављања у датој неповољној ситуацији конкретног појединца, без уплива других. У овом градационом помаку значења наша реч задобила је сада интранзитивни садржај — целокупан процес усредсређен је на једну личност.

Ἵπόστασις као резултат интранзитивног перфекта ὑφέστηκέναι

На интранзитивно значење перфекатских облика глагола *ὑφίσταμαι* 'постојати' наилазимо код Аристотела, Епикура итд.¹⁰ С одзиром на то да перфекатска основа саопштава стање након извршене радње, могло би се радити о развоју значења 'видети себе након постављања (нпр. према свеколикој стварности)' > 'рекапитулирати (заокружити) се(де)' > 'постојати'. Одатле се даље реализује именица *ὑπόστασις* 'постојање'.

Као 'стварно постојање' у опозицији према *ἔμφασις* 'привид'

Псеудо-Аристотел у спису *Ο σκευισμῶν*, наводећи које су то појаве које уистину постоје а које не, пише:

Συλλήβδην δὲ τῶν ἐν ἀερί φαντασμάτων τὰ μὲν ἐστὶ κατ' ἔμφασιν, τὰ δὲ καθ' ὑπόστασιν — κατ' ἔμφασιν μὲν ἴριδες καὶ ῥάβδοι καὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ὑπόστασιν δὲ σέλα τε καὶ διάττοντες καὶ κομήται καὶ τὰ τοῦτοις παραλήσια.¹¹

(Све заједно узев, од ваздушних појава једне постоје само наизглед, а друге *σῆ*варно. Наизглед постоје дуге, муње и слично, а *σῆ*варно светила, звезде падалице, репатице и њима сличне.)

Израз *καθ' ὑπόστασιν* овде има значење 'с одзиром на реално', тј. 'у стварности установљено, засновано постојање'. Одавде произилази да уистину постоје оне ствари и појаве које нису привремене и чије постојање није условљено евентуалним претходним дејством других чинилаца.

Као 'реални основ, стварна подлога'

У овом значењу реч *ὑπόστασις* сусрећемо код Секста Емпиричара, лекара и философа, који, излажући учење скептикᾶ у спису *Πυρρονικῆς ὑπόθεσις*, износи свој поглед на стварност:

Εἰ οὖν μήτε τὰ φαινόμενά ἐστιν ἀληθῆ μήτε τὰ ἄδηλα μόνα, μήτε τινὰ μὲν φαινόμενα, τινὰ δὲ ἄδηλα, οὐδὲν ἐστὶν ἀληθές. εἰ δὲ μηδὲν ἐστὶν ἀληθές, τὸ δὲ κριτήριον δοκεῖ πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ ἀληθοῦς χρησιμεύειν, ἄχρηστον καὶ μάταιόν ἐστι τὸ κριτήριο, κἄν δῶμεν αὐτῷ κατὰ συγχώρησιν ἔχειν τινὰ ὑπόστασιν.¹²

(Дакле, ако ни појаве¹³ нису истините, нити само оне невидљиве, нити неке од појава ни неке од невидљивих, тада ништа није истинито. Ако пак ништа није истинито, чини се да је служење мерилом за просуђивање истинитости бескористан и залудан критеријум, ако и допустимо да има неки *реалан основ*.)

¹⁰ Аристотел, *Fragmenta*, 188; Епикур, *Fragmenta*, 36 и *Sententiae*, 22 etc.

¹¹ Псеудо-Аристотел, *De mundo*, 395a 30.

¹² Секст Емпиричар, *Pyrrhoniae hypotyposes*, II 94. 6.

¹³ *Феномени* као 'појаве које настају и нестају'.

Реч *ὑπόστασις* овде означава *реални основ* на којем треба да се заснивају критеријуми у односу на које се даље вреднује стварност.

Ῥπόστασις као паралелно са οὐσία [ousía] (лат. *substantia*)

Даље се развијајући у истом правцу, *ὑπόστασις* стиже до тачке где се поистовећује са значењем термина *οὐσία*, те се употребљава или упоредо с њим или као његов синоним, тако постајући лат. *substantia*.

Пример опет налазимо код Секста Емпиричара, у делу *Προῖтив μαθηματικῆς*, где он на следећи начин размишља о целинама:

Ἐπερ οὖν ἔστι τι ὅλον, οἷον ἄνθρωπος ἴππος φυτὸν ναῦς (ταῦτα γὰρ ὅλων ὀνόματα), ἦτοι ἕτερόν ἐστι τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν νοεῖται, ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν μερῶν λέγεται τυγχάνειν ὅλον.¹⁴

(Ако, дакле, постоји нека целина, као на пример: човек, коњ, диљка, лађа (ово су, наима, назвања целинама) [тада целина] јесте или различита од својих делова, те се [она] поима *по сојсџвеном основу и сушџини* или се за здир делова каже да чине целину.)

Ево примера тесног приближавања термина *ὑπόστασις* и *οὐσία*. Овде ди се можда и *φύσις* могло придружити у синонимној вредности.

Сократ Схоластик, историчар из IV-V века, у свом делу *Исџорија Цркве* даје у једном пасусу сажет и прегнантан приказ дофилософских значења речи *ὑπόστασις*, покушавајући да појасни питање настанка теолошког термина:

Οἱ τὴν Ἑλληνικὴν παρ' Ἑλλησι σοφίαν ἐκθέμενοι τὴν μὲν 'οὐσίαν' πολλαχῶς ὠρίσαντο· ὑποστάσεως δὲ οὐδ' ἠντιναοῦν μνήμην πεποίηται. Εἰρηναῖος δὲ ὁ γραμματικός, ἐν τῷ κατὰ στοιχεῖον Ἀττικιστῆ, καὶ βάρβαρον ἀποκαλεῖ τὴν λέξιν· μηδὲ γὰρ παρὰ τισι τῶν παλαιῶν εἰρήσθαι. Εἰ δὲ που καὶ ἠῶρηται, μὴ ταῦτα σημαίνειν, ἐφ' ὧν νῦν παραλαμβάνεται· παρὰ μὲν γὰρ Σοφοκλεῖ ἐν Φοίνικι ἐνέδραν σημαίνειν τὴν ὑπόστασιν' παρὰ δὲ Μενάνδρῳ τὰ карυκεύματα, ὡς εἴτις λέγοι τὴν ἐν τῷ πίθῳ τοῦ οἴνου τρύγα ὑπόστασιν'. Ἰστέον μὲντοι ὅτι εἰ καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι τὴν λέξιν παρέλιπον, ἀλλ' ὁμως οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων συνεχῶς ἀντὶ τῆς 'οὐσίας', τῇ λέξει τῆς ὑποστάσεως ἀπεχρήσαντο.¹⁵

(Они који су излагали јелинску мудрост међу Јелинима термин *οὐσία* дефинисали су на многе начине, док о термину *ὑπόστασις* нема ни помена. Иринеј Граматичар у свом лексикону *Αἰτιολογικῆς* ову реч назива чак и „варварском“. Не употребљава је ниједан од старијих философа. Ако се негде и нашла, та значења нису јој иста са онима које данас има. Наима, код Софокла у *Фениксу* (трагедији) *ὑπόστασις* значи 'заседа'; код Менандра 'умаци' (као кад ди се талог од вина у врчу назвао *ὑπόστασις*). Међутим, треба знати да, иако код старијих философа ова реч изостаје, млађи философи редовно су употребљавали реч *ὑπόστασις* уместо *οὐσία*.)

Захваљујући овом Сократовом за нас драгоценом попису различитих значења речи *ὑπόστασις* у свакодневном говору, пре свега, добијамо поврду да реч сигурно нису користили философи старијег периода. Он нам

¹⁴ Секст Емпиричар, *Adversus mathematicos*, IX 338.

¹⁵ Сократ Схоластик, *Historia Ecclesiae*, III 7. 41.

веродостојно сведочи да у философији термину ὑπόστασις „нема ни помена“ у време употребе термина οὐσία. Сведочанства о његовој употреби саопштавају присутност у другим подручјима, што казује да је од свог почетка та реч била схватана као специфичан термин, у конкретним ваннаучним применама. За Иринеја Граматичара она је чак и „варварска“, што ће рећи: страна јелинском осећају за избор речи. Занимљиво је и Сократово тумачење термина у Менандровом фрагменту. Ту ὑπόστασις означава врсту густог јела или прилога — сос. Ова употреба могла би се наслађати на значење термина код Хипократа, упућујући на једну асоцијацију. Наиме, док у лекарским списима означава талог, угрушке крви¹⁶, Сократ је тумачи речју καρύκευμα. Основа карук- даје, са своје стране, именице: καρύκη 'лидијска слатка јуха', одакле долази карυκεία 'слатко јело', κάρυον 'орак' и у варијанти 'кестен', и придев карύκινος 'црвен као крв, тамноцрвен'.¹⁷ Тако постоји једна друга основа која обједињује значењске елементе 'густ', 'загаситоцрвен' и 'слаткаст', који заједно одговарају одређењима талоба, угрушака крви и умака. Ово би могле бити довољне паралеле за пренос значења термина ὑπόστασις у кулинарство.

Ἑπόστασις први пут у философији

Сигурно треба рећи и неколико речи о Сократовим „млађим философијама“. Ту он има на уму пре свега стоике и неоплатоничаре. Посидоније, Албин и Плотин даће своје прве или нове философске обраде или превлаке термину, које ће пресудно утицати на потоњу употребу ове речи, посебно од стране отаца Цркве.

Ἑπόστασις као 'оствареност постојања'

Философ и научник Посидоније, из I века пре Христа, први је увео овај термин у философију кроз стоицизам, ослањајући се на њену употребу у науци. Он термину први пут даје прецизан и строг философски смисао. Употребљава ову глаголску именицу у једном од два значења глагола ὑφίσταμαι код Хрисипа, и то као 'постајање', 'долазак у постојање'. Тако је сад ὑπόστασις „појединачно постојање/биће које је постигло своју стварност, које је доспело у постојање“¹⁸. Цитат који сведочи о овој значењској философској нијанси и вероватно описује Посидонијево учење припада доксографу Арију Дидиму:

Ἐπὶ δὲ τῶν ἰδίως ποιῶν φασι δύο εἶναι τὰ δεκτικὰ μόρια, τὸ μὲν τι κατὰ τὴν τῆς οὐσίας ὑπόστασιν, τὸ δὲ <τι> κατὰ τὴν τοῦ ποιοῦ.¹⁹

¹⁶ У хипократском лекарском корпусу наша реч се јавља чак сто једанаест пута.

¹⁷ S. Senc, *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb (reprint 1988), s.v.

¹⁸ „...Being which has attained reality, which has come into existence.“ KÖSTER, аутор одреднице ὑπόστασις, 572–589, у: G. KITTEL, *Theological Dictionary of the New Testament*, Мичиген, ³1964, VIII 575.

¹⁹ Арије Дидим, *Fragmenta*, 27.

(У погледу сопствених квалитета²⁰ каже се да су два дела пријемчива; један саопштава шта је (диће) по *остиварености* своје суштине, а други [шта] је по (остварености) каквоће.)

Како Кестер примећује, важно је нагласити да су значења два термина, појмови *υπόστασις* и *ουσία*, овде јасно разграничени, али исто тако — да ово разграничење важи само на мисленом нивоу, не и практичном. Појам *ουσία* означава вечну, прву материју по себи, док концепт *υπόστασις* представља стварност која се *на крају* реализовала у постојању, те — постоји, фигурира, присутна је. Крајње је занимљиво што овако схваћено *υπόστασις* саопштава да једно диће има способност да се реализује на два начина: на начин суштине, тј. по себи, по својој природи²¹ и на начин својих квалитативних особности, које се потом актуализују. Рекли бисмо да је реч *υπόστασις*, на сад нови начин осмишљена, омогућила разлучивање постојања као *новоприсутности* *hic et nunc* са свим својим конкретним особеностима и, уједно, тиме релативизовала старији вишевековни примат концепта „аутоматског“ постојања по себи *par excellance* старих философа. Захваљујући Посидонију, наш термин задобио је ново значење, које је и у оно време морало представљати велику новину и озбиљан допринос научној мисли.

Но, у то време, у којем и даље влада примат прве материје и вечнога по себи, још увек је било тешко разграничити ту прву твар од њене коначне остварености. О томе сведоче и речи самог Посидонија:

Ἐφησε δὲ ὁ Ποσειδώνιος τὴν τῶν ὄλων οὐσίαν καὶ ὕλην ἄμορφον καὶ ἄμορφον εἶναι, καθ' ὅσον οὐδὲν ἀποτεταγμένον ἴδιον ἔχει σχῆμα οὐδὲ ποιότητα καθ' αὐτήν· αἰεὶ δ' ἔν τινι σχήματι καὶ ποιότητι εἶναι. διαφέρειν δὲ τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης τὴν οὖσαν κατὰ τὴν *υπόστασιν* ἐπινοίᾳ μόνον.²²

(Посидоније је рекао да је суштина (тј. постојање) и материја (тј. прва твар) свега без квалитета и облика, с обзиром на то да нема никакав одређен сопствени облик нити квалитет по себи. Но, она увек постоји у неком облику и неком квалитету, а између постојања које постоји кроз *остивареност* и (прве) твари разлика је само замишљена.)

Одавде следи да је *υπόστασις* свака конкретна коначно актуализована²³ (поствар(њ)ена) *ουσία*. Тако се помак од *ουσία* ка *υπόστασις* креће од *заснованости* ка *чињеничности*.

По Кестеровом мишљењу, иако готово и да нема потврда о употреби термина из периода зачетака неоплатонизма, Албиниово тумачење несумњиво

²⁰ Реч је о квалитетима који образују природу сваког појединачног постојања.

²¹ И овај начин би имао предност у временском смислу, дио би први којим ма које диће почиње да бива (овако зато што је у стоицизму диће сагледавано у материјалном погледу). Такође, вреди нагласити да Посидоније не прави ова разграничења код дића у вредносном смислу: ниједан од два начина дивања није „важнији“; између њих не влада однос аксиолошке субординације, која ће се јавити код Плотина (в. даље).

²² Арије Дидим, *Fragmenta*, 20.

²³ Иначе, латински придев *actualis* јавља се позно, код неоплатоничара Макробија, тј. у IV-V веку, у значењу 'активан, практичан'. Тако би позајмљенице *актуализован*, *актуализација* дословно значиле 'оделотворен, оделотворење'.

представља везу између Посидонија и неоплатонизма, тј. Плотина. Ту наилазимо на следеће размишљање Посидонијевог савременика о души:

Ἀθάνατον ἢ ψυχὴν, καὶ ἀνώλεθρον ἂν εἴη· ἀσώματος γὰρ ἐστὶν οὐσία, ἀμετάβλητος κατὰ τὴν *ὑπόστασιν* καὶ νοητὴ καὶ ἀειδής.²⁴

(Душа је бесмртна, те може бити и непропадљива. Наиме, (њена) суштина је бестелесна, непроменљива у (*својој*) *οὐσίᾳ* (стварању), умна и вечна.)

И код Албина је реч о актуализованости/постварњености постојања, као и код Посидонија, при чему се постојање по себи разликује од оног оствареног. Новина коју уводи Албин тиче се аспекта реалности, на који он преноси ове концепте (и *οὐσία* и *ὑπόστασις*): термини сада почињу да важе и за физички невидљиви свет. Ово је још један веома важан корак у помаку употребе термина, који га ствара још пријемчивијим за употребу у теологији.

Следећи помак значења философског термина *ὑπόστασις* извршио је неоплатоничар Плотин, који га користи чак сто двадесет пет пута у свом делу. Прво што је имао да уради у труду приказивања својих философских гледишта било је да термин јасно раздвоји од појма материје. У трећој књизи својих *Ενεаδα* он истиче да је материја „ἀληθινῶς μὴ ὄν, εἶδωλον καὶ φάντασμα ὄγκου καὶ *ὑποστάσεως* ἕφεσις“²⁵ (истинско недиће, приказа и привид теж(ин)е, и тежња ка *актуализацији*).

Плотин изрично не само што оспорава примат прве материје већ доводи у питање њену вредност у апсолутном смислу. Оно пак што задржава или преузима од стоицâ јесте концепт остваривања постојања — следом разликовања остварености од постојања по себи, који сад утврђује на равни нематеријалних реалности.

Прву материју стоицâ Плотин замењује Једним. У петој књизи поменутог дела он износи тврдњу да свака актуализација постојања потиче из Једног. Главни појам преко којег износи једно такво размишљање је енергија. Постављајући тезу да се енергија јавља у два вида, од којих је један везан за саму суштину, а други долази из те суштине сваког појединачног бића, представљајући енергију сваког бића схваћену у конвенционалном смислу, он закључује да „ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τελειότητος καὶ συνούσης ἐνέργειας ἢ γεννηθεῖσα ἐνέργεια *ὑπόστασιν* λαβοῦσα, ... εἰς τὸ εἶναι καὶ οὐσίαν ἦλθεν“²⁶ (из савршенства у Једноме и сапостојеће му енергије, (ново)рођена енергија, задобивши своју *актуализацију*/(*ἰ*)*οὐσίαν*(*ἡ*)*εἶναι*,... дошла је у биће и постојање).

И ово схватање представљало је допринос научној мисли: исходиште из којег може бити речи о коначно актуализованом постојању премештено је са равни материје на конкретно извесно Једно.

С обзиром на то да јој је Плотин до ове тачке уклонио везу са материјом, остало је да одреди *ὑπόστασις* према термину *οὐσία*. У трећој књизи овако каже:

²⁴ Албин Философ, *Epitome doctrinae Platonicae sive Didaskalikos*, 25. 1.

²⁵ Плотин, *Enneades*, III б. 7. 13.

²⁶ Плотин, *н. г.*, V 4. 2. 36.

ὑπόστασιν δὲ εἶναι καὶ οὐσίαν ἐξ οὐσίας ἐλάττω μὲν τῆς ποιησαμένης, οὐσαν δὲ ὅμως, ἀπιστεῖν οὐ προσήκει.²⁷

(Да је *осѝвареносѝ* и суштина, додуше, мања од суштине која је њу начинила, али да то јесте, не приличи сумњати.)

И Кестер прилаже свој превод: „That an *actuality* and an essence is always less than the essence which has produced it, yet is essentiality, is beyond question“. Тако је *ὑπόστασις* постало синоним за суштину, али у веома ограниченом и строго прецизном философском смислу: оно увек стоји у зависности од друге суштине, суштине *par excellance*; оно је суштина „број два“, чији је узрочник суштина „број један“ (за Плотина, „Једно“). Појмовни садржај овако схваћеног термина *ὑπόστασις* саопштава да она стоји у суштинској зависности од Првога — ма ко или шта носило ово назвање; тај Први узрочник је и гарант њеног оглашавања у апсолутном смислу. За Плотина, додатно, овај концепт подразумевао је да се *ὑπόστασις* налази на вредносно нижем степену од суштине из које проистиче. То је и лако замисливо, будући да је главни појам преко којег је извео овај закључак „енергија“. Конотација подређености, субординације, коју укључује Платинов концепт, диће нијанса коју ће теолошка терминологија неутралисати. Развојем догословске мисли вредносни однос двају термина преокренуо се тако што је *ὑπόστασις* добило логичко првенство у односу на *οὐσία*.

²⁷ Плотин, *н. г.*, III 5. 3. 1.

Ἑλένη Φέμιτς-Κασάπη

Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου, Ορθόδοξη Θεολογική Σχολή, Βελιγράδι

Ὁ ὄρος ὑπόστασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν Γραμματείαν (μέρος Α')

Σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τοῦ ὄρου εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν

Εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ἐκτίθενται ἀντιπροσωπευτικὲς ἔννοιες τοῦ ὄρου **ὑπόστασις**, κατὰ τὴν μεταβατικὴν αὐτοῦ πορείαν ἀπὸ τὴν κοινήν, μὴ ἐπιστημονικὴν χρῆσιν, εἰς τὸ ἑλληνικὸν φιλοσοφικὸν λεξιλόγιον. Παρουσιάζεται ἡ διαμόρφωσις τοῦ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου, ἔτσι ὅπως αὐτὸ διατυπώθηκε κατὰ τὰ τέλη τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς. Παρατίθενται τὰ σημασιολογικὰ καὶ ἐννοιολογικὰ ὅριά του εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν του χρῆσιν, ὅπως ἐπίσης καὶ δύο περιπτώσεις μὴ ἐπιστημονικῆς, κοινῆς χρήσεως αὐτοῦ. Ἡ συνολικὴ φιλοσοφικο-σημασιολογικὴ ταυτότητα τοῦ ὄρου **ὑπόστασις**, ἡ ὁποία ἀναδύεται ἀπὸ τὴν ἔρευναν σχετικῶν χωρίων, σημαίνει καὶ ἀποκαλύπτει τὴν **πραγμάτωσιν τῆς ὑπάρξεως**.

Λέξεις κλειδιά: ὑπόστασις, στήριγμα, θεμελίωσις, (αὐτο)πεποίθησις, πραγματικὴ ὑπαρξις, πραγματικὴ/ἐνυπόστατη βᾶσις, πραγματοποίησις, πραγμάτωσις τῆς ὑπάρξεως, οὐσία.